

Mreža Omladinskih Fondova

ZAPADNOG BALKANA I TURSKE

Koliko lokalne samouprave ULAŽU
u sprovođenje omladinske politike?

Koliko lokalne samouprave ulažu u sprovođenje omladinske politike?

Izdavač:

Fondacija Ana i Vlade Divac
Ilije Garašanina 53/a, 11000 Beograd
Telefon: + 381 11 334 1755
Veb: <http://divac.com/>

Za izdavača:

Ana Koeshall

Urednik:

Bojana Jevtović

Autorka:

Ksenija Čović, Bojana Jevtović

Tiraž:

Elektronsko izdanje

Godina:

2019. godina

ISBN:

Podržano:

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku podršku Evropske komisije. Za sadržaj dokumenta isključivo je odgovorna *Fondacija Ana i Vlade Divac* i ne može se ni pod kojim okolnostima smatrati da ovaj dokument predstavlja stavove Evropske komisije.

Uvod

Fondacija Ana i Vlade Divac od 2011. godine podržava mlade ljude i omladinske inicijative. Kroz *Divac omladinske fondove* (Youth Bank model) podržano je 440 projekata u 12 opština. U aktivnosti je bilo uključeno više od 130.000 korisnika. *Divac omladinski fond*, kao jedinstven model, sa jedne strane podržava različite omladinske inicijative na lokalnom nivou, dok sa druge strane ohrabruje mlade da preuzmu odgovornost i sami odlučuju o raspodeli sredstava iz omladinskog fonda. Cilj je da se inspirišu ljudi od 15 do 30 godina starosti da učestvuju u aktivnostima lokalne zajednice, posebno onim koje se odnose na omladinske politike i položaj mladih u celini.

Pored promocije aktivizma i participacije mladih, *Fondacija Ana i Vlade Divac* ulažila je velike napore da podrži lokalne opštine u sklopu priprema za proces programskog budžetiranja. Kao deo tih napora, u saradnji sa Američkom agencijom za međunarodni razvoj (USAID) i Stalnom konferencijom gradova i opština (SGKO), kreirane su dve publikacije: Uključivanje mladih u donošenje odluka – priručnik za opštine¹ i Programsko budžetiranje i omladinske politike².

Fondacija je nastavila da aktivno zagovara unapređenje položaja mladih. Početkom 2016. godine, uz finansijsku podršku Evropske komisije, formirana je **Mreža omladinskih fondova Zapadnog Balkana i Turske**³ koja podržava promene omladinskih politika u Srbiji, Crnoj Gori, Albaniji, Makedoniji i Turskoj, sa ciljem da što veći broj mladih učestvuje u političkoj, ekonomskoj i socijalnoj sferi javnog života. Kako bi uspešno zagovarali veću aktivnost mladih u okviru Mreže omladinskih fondova Zapadnog Balkana i Turske, kreiran je Indeks za merenje njihovog učešća – Youth Participation Index⁴.

Indeks za merenje učešća mladih u Srbiji je **10.03** u poređenju sa **85.63**, koliko iznosi targetovana vrednost prema Strategiji EU2020, što jasno ukazuje na činjenicu da su mladi u Srbiji u velikoj meri isključeni kako iz procesa donošenja odluka tako i iz ekonomske sfere društva. Iako Nacionalna strategija za mlade (2015-2025) u Srbiji skreće pažnju na neophodnost uključivanja mladih u sve sfere društva, Indeks upućuje na to da mladi ipak nisu dovoljno prisutni, stoga je sprovedeno dodatno istraživanje koje je imalo za cilj da se ustanovi koliko se ulaže u to da se poveća uključenost mladih na lokalnom nivou.

Sa druge strane Indeks ukazuje da Srbija jeste lider u regionu, kada govorimo o razvoju zakonodavnog i institucionalnog okvira za omladinsku politiku, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou. Od osnivanja Ministarstva omladine i sporta 2007. godine, Srbija je dosta uradila na razvoju omladinske politike: usvojena je Nacionalna strategija za mlade 2015 – 2025, druga po redu, kao i akcioni plan za njeno sprovođenje. Formiran je Savet za mlade na nacionalnom nivou, uspostavljene su kancelarije za mlade u većini lokalnih samouprava kao i lokalni saveti za mlade. Takođe, na lokalnom nivou, u okviru velikog projekta Ministarstva omladine i sporta pružena je podrška opštinama u procesu usvajanja lokalnih akcionih planova.

¹ http://www.stvarnovazno.org/upload/document/brosura_-_ukljucivanje_mladih_u_donosenje_odluka.pdf

² http://www.stvarnovazno.org/upload/document/programsko_budzetiranje_i_lokalna_omladinska_polit.pdf

³ <https://ybhwbteu/>

⁴ <https://ybhwbteu/youth-participation-index/>

Međutim, jedan od najvećih izazova, posebno na lokalnom nivou jeste pitanje implementacije omladinske politike i kreiranja odgovarajućih programa podrške mladima. U skladu sa tim, *Fondacija Ana i Vlade Divac* je sprovela ovo istraživanje sa ciljem da se ispita transparentnost budžeta lokalnih samouprava sa jedne strane, dok s druge strane analizira koliko sredstava lokalne samouprave zaista izdvajaju za podršku u sprovođenju omladinske politike.

Omladinsku politiku (eng. youth policy) čine sve mere i aktivnosti državnih organa, institucija i organizacija koje su usmerene na poboljšanje položaja i životnih prilika mladih, a u odnosu na potrebe mladih.⁵

Omladinska politika u svom najširem obliku je populaciona politika, i prožima se kroz sve ostale sektorske politike: obrazovne, socijalne, bezbednosne, ekonomske i sve druge politike. Predmet ove analize je omladinska politika u užem smislu, odnosno izdvajanja lokalne samouprave za sprovođenje lokalnih akcionih planova za mlade, još preciznije izdvajanje lokalnih samouprava za finansiranje programa i aktivnosti kancelarija za mlade i omladinskih klubova, izdvajanje za programe u projekte organizacija civilnog društva, kao i podrška unapređivanju infrastrukturnim uslova institucija za mlade (kancelarije za mlade, omladinski centri i klubovi, karijerni centri, i drugi). Ovaj aspekt omladinske politike analiziran je na osnovu izdvajanja u okviru budžetskog programa 1301 - Razvoj omladine i sporta.

Lokalne samouprave u okviru programa 1301 – Razvoj omladine i sporta trebalo bi da opredele sredstva za sprovođenje programa i aktivnosti koje su definisane lokalnim akcionim planovima ili lokalnim strategijama za mlade, a koje su u skladu sa prioritetima Nacionalne strategije za mlade 2015-2025.

„Mladi su aktivni, ravnopravni učesnici u svim oblastima društvenog života koji u potpunosti razvijaju svoj potencijal, doprinose ličnom i društvenom razvoju i dobrobiti. Mladi imaju podršku društva, stvaraju bolje uslove za život i razvoj potencijala, takođe, aktivno doprinose opštem napretku društva.“⁶

Nacionalna strategija za mlade 2015-2025.

Shodno cilju istraživanja, nalazi su zasnovani na osnovu postojećeg pravnog okvira Republike Srbije:

1. Zakon o budžetskom sistemu
2. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja
3. Zakon o planskom sistemu
4. Uredba o metodologiji upravljanja javnim politikama, analizi efekata javnih politika i propisa i sadržaju pojedinačnih dokumenata javnih politika
5. Uredba o metodologiji za izradu srednjoročnih planova
6. Uputstvo za izradu i objavljivanje informatora o radu državnog organa
7. Uredba o bližim uslovima za izradu i održavanje veb prezentacije organa
8. Zakon o mladima
9. Nacionalna strategija za mlade za period 2015-2025 i Akcioni plan za sprovođenje NSM za period 2018-2020

⁵ Krovna organizacija mladih : <http://koms.rs/mediji/sta-je-omladinska-politika/> (18.02.2019)

⁶ Nacionalna Strategija za mlade 2015-2025 – Srbija,

http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf

Istraživanje „*Koliko lokalne samoprave ulažu u sprovođenje omladinske politike?*“ je kreirano i sprovedeno u okviru projekta **Mreža omladinskih fondova Zapadnog Balkana i Turske** koji realizuje pet omladinskih organizacija iz ovih zemalja: *Fondacija Ana i Vlade Divac* (Srbija), *Prima* (Crna Gora), *Mladiinfo International* (Makedonija), *Partners Albania - Centar za promene i razvoj* (Albanija) i *Fondacija zajednice volontera* (Turska). Projekat podržava Evropska komisija, kao deo svojih napora da konstantno unapređuje odnos javnih vlasti prema mladima. Podršku realizaciji ovog istraživanja pružilo je Ministarstvo omladine i sporta.

Metodologija

Istraživanje „*Koliko lokalne samouprave ulažu u sprovođenje omladinske politike*“ ima dvostruki cilj. Sa jedne strane, proverena je transparentnost, dostupnost i čitljivost budžeta (odluka o budžetu i završnih računa) lokalnih samouprava, kao osnovni preduslov za uključivanje mladih u proces konsultacija i kreiranja ovih dokumenata. Sa druge strane, analizirano je koliko zaista lokalne samouprave izdvajaju za sprovođenje omladinske politike na lokalnom nivou. U okviru toga analizirana je budžetski program 1301 – Razvoj omladine i sporta, koja je namenjena za finansiranje sportskih aktivnosti i program, razvoj sportske infrastrukture ali i finansiranje omladinskih programa i aktivnosti koje su u skladu sa lokalnim akcionim planovima ili strategijama za mlade. Na samom početku je napravljen uzorak od 34 opštine koje su izabrane po principu stratifikovanog slučajnog uzorka, prateći princip zastupljenosti adekvatnog broja opština iz svakog od četiri statistička regiona.

Istraživanje je realizovano u dve faze. Prva, virtuelna, faza istraživanja, bila je usmerena na dostupnost adekvatne dokumentacije, prvenstveno odluke o budžetu⁷ (u daljem tekstu Plan budžeta) i završnih računa, na zvaničnim sajtovima opština. Kada kažemo dostupnost dokumentacije, smatramo da bi sva tražena dokumentacija trebalo da bude lako dostupna prosečnom korisniku interneta prilikom uobičajenog pretraživanja. Na osnovu Zakona o budžetskom sistemu i Zakona o planskom sistemu, propisano je da svi budžeti lokalnih samouprava moraju biti javno dostupni i obavezuju se na pravovremene konsultacije s jedne strane, dok je Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja propisano da sve informacije od javnog interesa moraju biti dostupne na zahtev. Virtuelna provera je obuhvatala dostupnost planova budžeta za 2017. i 2018. godinu kao i završnih računa za 2017. godinu. Potrebno je napomenuti da je tokom prikupljanja završnih računa od lokalnih samouprava iz uzorka, insistirano da dostave završne račune koji uključuju izvršenje budžeta, jer na osnovu toga se ustanovljava na koji način su sredstva utrošena u okviru svake budžetske stavke. Prva faza je sprovedena u periodu od 25. oktobra do 6. novembra 2018. godine.

Druga faza istraživanja sprovedena je tokom oktobra, novembra i decembra 2018. godine, tako što su upućeni zvanični dopisi za dostavljanje traženih informacija svakoj od 34 opštine kao i Upravi za trezor,

⁷ Odluka o budžetu jeste odluka kojom se procenjuju prihodi i primanja, te utvrđuju rashodi i izdaci za najčešće jednu ili tri godine, koje lokalne samouprave moraju da usvoje do 15. decembra. Zbog lakšeg praćenja u nastavku analize koristiće se kolokvijalni izraz „Plan budžeta“. Zakon o budžetskom sistemu.

kao instituciji odgovornoj za prikupljanje završnih računa svih lokalnih samouprava. Većina opština je dostavila traženu dokumentaciju, tačnije 21 opština, što čini 61.7%. U finalnu obradu uzeti su podaci za 21 opštinu koji su dostavljeni na zahtev, kao i 7 opština dodatno, čiji su planovi budžeta i završni računi bili dostupni online, a nisu dostavile podatke na zahtev. Na taj način je istraživanje obuhvatilo 28 opština.

Pored planova u vezi sa budžetom i završnih računa, traženo je da se dostavi i konkursna dokumentacija, spisak projekata ili programskih aktivnosti u vezi sa programom 1301 – Razvoj omladine i sporta, sa ciljem da se utvrdi na koji način su tačno utrošena sredstva sa ovih programa, i to sredstva koja su bila namenjena sprovođenju omladinske politike. Većina opština ipak nije dostavila traženo. Međutim, one opštine koje su dostavile, mahom su slale konkursnu dokumentaciju koja se u velikoj meri odnosi na sportske i kulturne aktivnosti, dok je dokumentacija koja je u vezi sa omladinskim politikama izostala. U skladu sa tim, analiza konkursne dokumentacije je izvršena virtuelno, pretraživanjem sajtova opština, ovom prilikom se pretraživala dostupnost konkursne dokumentacije. Pored toga, analizirani su i spiskovi odobrenih projekata, tamo gde su bili dostupni.

Transparentnost budžeta lokalnih samouprava – Princip javnosti

Transparentnost kao izraz, počeo je da se koristi u prvoj deceniji XXI veka i predstavlja princip javnosti u delovanju kako pojedinaca, tako i grupa, organizacija, institucija i državne vlasti. Predstavlja otvorenost, tačnije spremnost da se podaci učine javno dostupnim čime se obezbeđuje i odgovornost prema široj zajednici. Jedan od zakona koji propisuje ovaj princip jeste i Zakon o budžetskom sistemu koji utvrđuje da je neophodno prilikom pripreme i izvršenja budžeta poštovati **princip javnost**. Takođe, Zakonom je jasno propisano da se nacrt odluke o budžetu dostavlja opštinskom ili gradskom veću, kao i da se građanima omogućava na uvid. Međutim, nije propisan jasan način kako se građanima omogućava uvid u budžet, pa ovde dolazi do slobodnog tumačenja. Dokumenti se često objavljuju u različitim formatima i modelima koji nekada nisu čitljivi prosečnom korisniku interneta.

Tokom poslednjih godina sprovedeno je nekoliko istraživanja koja su se bavila pitanjem transparentnosti. Jedno od istraživanja, koje je najbliže temi kojom se bavimo, je istraživanje koje je sprovela organizacija CRTA tokom 2017. godine i bavilo se pitanjem otvorenosti lokalnih samouprava. Ovim istraživanjem, utvrđeno je da je u odnosu na otvorenost parlamenta, otvorenost lokalnih samouprava, u okviru kojih se uključuju građani u donošenje odluka, dosta niža nego što je bilo očekivano. Posebno je uzeta u obzir činjenica da su lokalne samouprave u direktnom kontaktu sa građanima⁸. Ovim istraživanjem je bila obuhvaćena i transparentnost lokalnih budžeta, gde je zaključeno da su lokalne samouprave u 45% slučajeva usvojile praksu objavljivanja budžeta, ali ne i praksu redovnog ažuriranja, dok 10% opština uopšte nema objavljene budžete na svojim sajtovima. Međutim, kada je u pitanju završni račun, u 2017. godini je, navodi se, svega 17% opština imalo objavljene odluke o završnom računu za poslednje tri godine. Kao najznačajniji zaključak ovog istraživanja izdvajamo ono što u najvećoj meri utiče na učešće građana u donošenju odluka, a to je vremenski okvir donošenja budžeta. Naime, prema predlogu OECD-a za najbolje prakse budžetske transparentnosti izvršna vlast bi trebalo da zakonodavnom organu dostavi predlog budžeta bar tri meseca pre početka nove fiskalne godine⁹. Time se dobija vreme za raspravu na temu budžeta i samim tim za uključivanje svih zainteresovanih strana u proces. Međutim, 93% analiziranih LS (lokalnih samouprava) je imalo rok kraći od mesec dana za analizu predloga budžeta za 2018. godinu, dok su svega tri opštine imale dva meseca. Kada u ovo uključimo i učešće građana u izradi budžeta, dobijamo još lošiju sliku. Naime, preko 90% lokalnih samouprava ne održavaju konsultacije o lokalnom budžetu sa građanima, niti informišu građane putem veb sajta¹⁰.

Kao što je već pomenuto naše **Istraživanje koliko lokalne samouprave ulažu u sprovođenje omladinske politike** je u okviru prve faze imalo za cilj da testira online dostupnost planova budžeta i završnih računa uzorkovanih opština čime se proveravala transparentnost sajtova lokalnih samouprava.

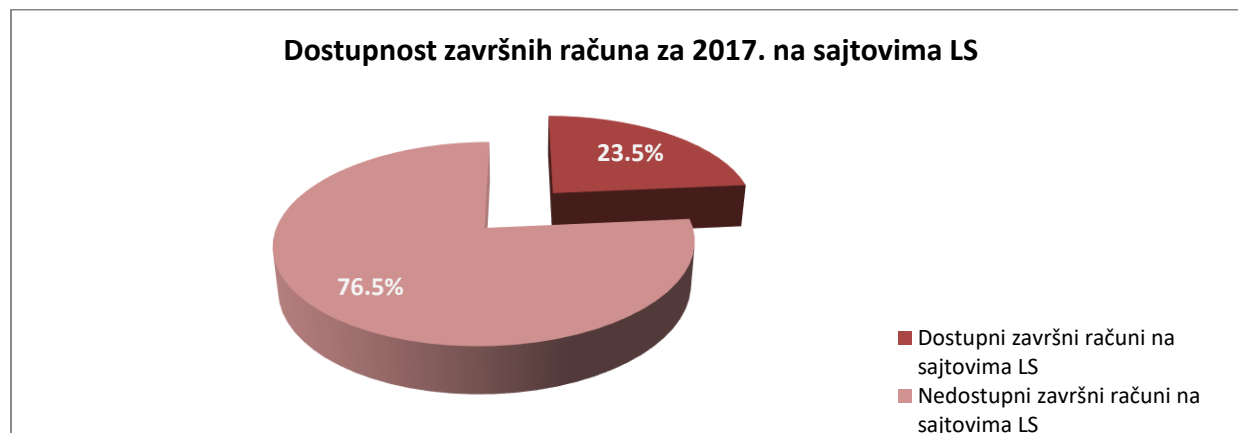
Na osnovu detaljne pretrage selektovanog uzorka opština, utvrđeno je da je od 34 uzorkovane opštine 29 (85.3%) opština imalo plan budžeta dostupan na sajtu za 2017. godinu. Međutim, kada je reč o završnim računima, tu je situacija malo drugačija. Naime, od 34 ispitane opštine, samo 11 opština ima istaknut završni račun na svojim sajtovima. Kada govorimo o završnom budžetu, veoma je značajno da se u okviru

⁸ CRTA - Analiza otvorenosti lokalnih samouprava u Srbiji i regionu u 2017. Godini, 2017, str. 4

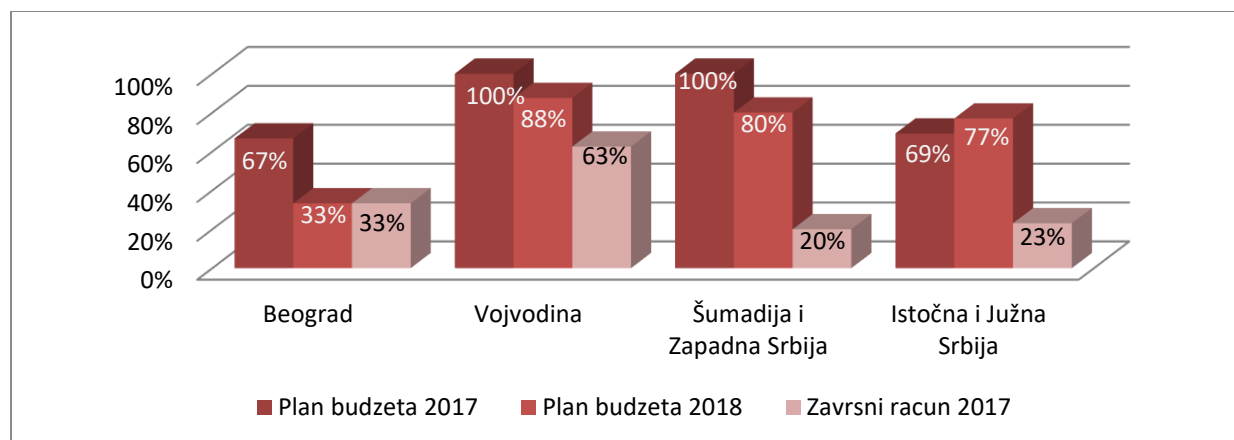
⁹ OECD - Best Practices for Budget Transparency, 2002. <http://bit.ly/2t5Kg4i>, str. 8

¹⁰ CRTA - Analiza otvorenosti lokalnih samouprava u Srbiji i regionu u 2017. godini, 2017, str. 8

ovog dokumenta nađe i izvršenje budžeta kako bi bilo moguće jasno pročitati potrošnju po budžetskim programima. Od 11 opština, tri opštine imaju istaknutu potrošnju za pola godine i jedna ima neadekvatan format dokumenta. U skladu sa tim, možemo reći da svega 8 opština ima na svojim sajtovima završni račun sa istaknutom potrošnjom budžeta za posmatranu 2017. godinu, sto čini 23.5% opština.

U grafikonu ispod, prikazan je udeo opština koje imaju lako dostupna dokumenta o planu budžeta za 2017. i 2018. godinu, kao i završni račun prema regionima.

Dakle, na osnovu podataka vidimo da je 23.5% opština spremno da transparentno i kontinuirano iskazuje podatke o potrošnji sredstava na svojim sajtovima, odnosno da objavljuju planove budžeta i završne račune. Ipak, značajno je naglasiti da bi ovaj procenat mogao biti viši ukoliko bi i druge opštine redovno ažurirale svoje sajtove. Pored činjenice da neke opštine imaju planove budžeta i završne račune, mada ne za svaku godinu, nisu bili dostupni podaci za 2017. i 2018. godinu. Prema dostupnim podacima u vezi sa planom budžeta i završnim računima, vidimo da u najvećoj meri nedostaju za beogradske lokalne samouprave kao i za Istočnu i Južnu Srbiju, dok je Vojvodina pokazala viši stepen transparentnosti.

Pored dostupnosti dokumentacije na sajtovima, veoma je značajno pozabaviti se i čitljivošću svih dokumenata do kojih je moguće doći na sajtovima. S obzirom na to da budžeti sami po sebi predstavljaju niz velikog broja podataka, najčešće su i predstavljeni u kompleksnim i velikim tabelama. U skladu sa tim, jedan od prvih izazova jeste popraviti nepreglednost sajtova pojedinih opština, gde na prvi pogled nije moguće utvrditi gde se tačno nalazi budžet opštine. Razlog tome je što često sajtovi lokalnih samouprava nisu uniformni i samim tim je otežano pronalaženje potrebnih dokumenata. Nekada se ovi podaci objavljuju u sekciji dokumenta, vesti, odluke lokalnih opština, službeni list i slično. Posebno otežava kada su objavljeni kao vest jer zahteva postepenu pretragu po arhivi. Često je potrebno imati predznanje da se budžeti ili odluke o budžetu nalaze u okviru službenih glasnika/listova opština. Tako pojedine opštine objavljuju budžete u okviru dokumenta koji se naziva Službeni list/glasnik, bez naznaka da se baš u tom dokumentu nalaze informacije o budžetu, što značajno otežava dostupnost.

Jedan od primera dobre prakse je sajt opštine Mali Iđoš, na kojem je bilo moguće naći sve podatke u „Tri klika“. Svi podaci su veoma logično sortirani i omogućavaju transparentnost. Pored toga, sajt je veoma brz i moguće je bez nepotrebnog čekanja otvarati stranice i dokumenta.
<https://www.maliidos.com/>

Takođe, budžeti (plan budžeta i završni račun) i kad su dostupni online, predstavljaju teško čitljiva dokumenta za prosečnog korisnika interneta, ponekad i za naprednog korisnika. Lokalnim samoupravama je ostavljena potpuna sloboda na koji način i u kom formatu će objaviti budžet na svojim sajtovima. Nekad se nalaze u obliku **Excel** tabela a nekad u **PDF** formatu ili kao skenirani dokument. Posebno su teško čitljiva skenirana dokumenta jer onemogućavaju laku i brzu pretragu dokumenata i jasnu čitljivost. Skenirani dokumenti često su i okrenuti naopako, što upućuje na zaključak da su ova dokumenta samo forme radi stavljena na uvid građanima na sajtovima, a ne sa ciljem da ih neko zaista pročita i što je još značajnije razume.

Analiza budžeta

Plan budžeta za 2017. i 2018. godinu

Već smo govorili o principu javnosti i transparentnosti budžeta koja doprinosi jasnom uvidu šire zajednice u potrošnju budžeta. Iako smo ustanovili da 85.3% opština ima istaknute planove budžeta i 23.5% ima potrošnju na svojim sajtovima, dubljim uvidom u dokumenta, pojavilo se nekoliko prepreka. Naime, jedna od prvih prepreka je bila sama forma dokumenata. Dešavalo se da je dokument budžeta u **Word** formatu koji onemogućava jasno listanje. Tačnije, kada se lista dokument, ne vidi se zaglavlje u istom trenutku, pa nije uvek jasno koja se kolona na šta odnosi, pored toga i budžetski program se često lomi na pola strane, pa samim tim otežava čitanje.

1301	Програм 14. Развој спорта и омладине	42.998.000	5,46%	0	42.998.000
1301-0001	Поддршка локалним спортским организацијама, удружењима и савезима	28.000.000	3,56%	0	28.000.000
1301-0002	Поддршка предшколском и школском спорту		0,00%	0	0
1301-0003	Одржавање спортске инфраструктуре	14.898.000	1,89%	0	14.898.000
1301-0004	Функционисање локалних спортских установа				

Primer nečitljivosti budžeta u **Word** dokumentu.

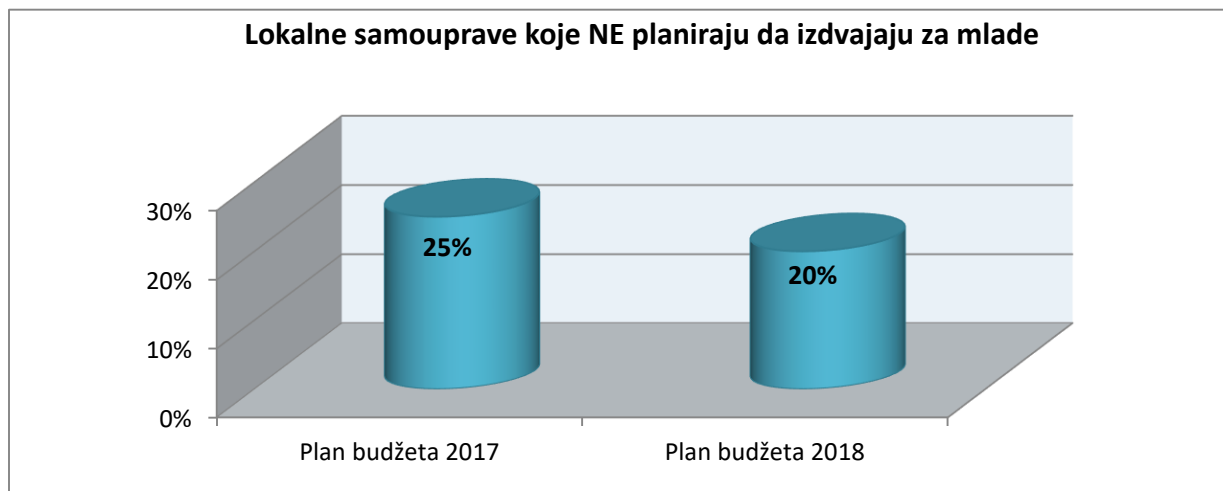
Primer naopako skeniranog budžeta. .

Ako dalje analiziramo konkretno budžetski program 1301 – Razvoj omladine i sporta, u okviru koje su budžetirana sredstva za sprovođenje omladinske politike, uočeno je da su pojedine opštine vodile ovaj budžetski program pod brojem 14, što predstavlja klasifikaciju prema dokumentu „Uniformni programi i programske aktivnosti jedinica lokalne samouprave“. Nije jasno, zašto je neophodno postojanje dve klasifikacije, što dodatno otežava samo analizu budžeta.

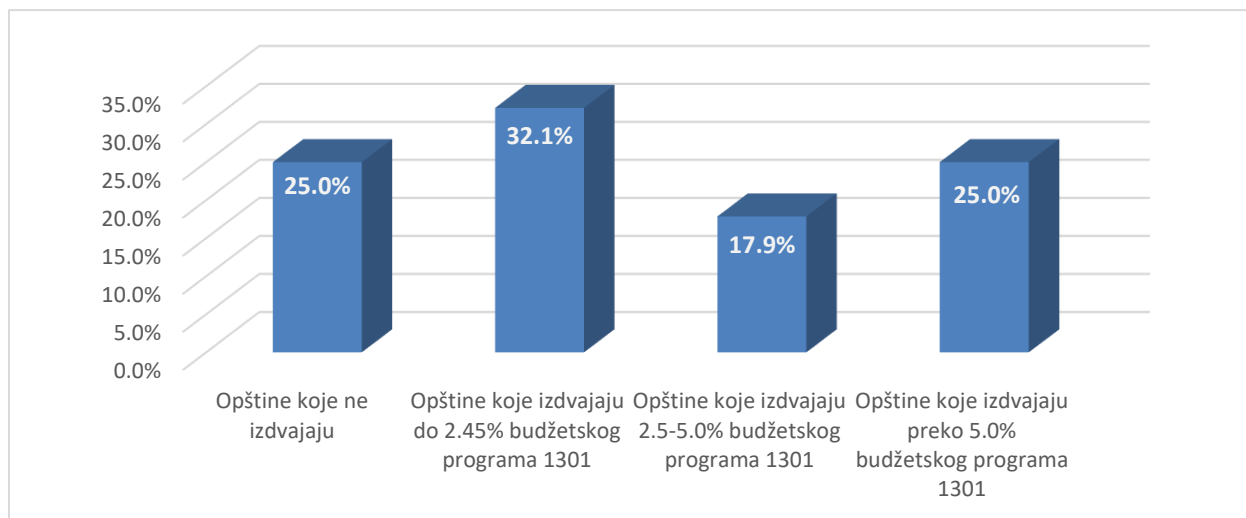
U okviru budžetskog programa 1301 koja se odnosi na Razvoj omladine i sporta obuhvaćene su i aktivnosti vezane za sport kao i aktivnosti vezane za mlade. Stoga je u daljem koraku analizirano koliko se procenata budžetskog programa 1301 izdvaja za sport, a koliko se izdvaja za sprovođenje omladinske politike.

Na osnovu uzorka od 28 opština, urađena je analiza planova budžeta za 2017. godinu. Prilikom analize korišćena su dva parametra, jedan koji predstavlja srednju vrednost udela mladih u budžetima lokalnih samouprava, dok drugi parametar predstavlja medijanu udela kao adekvatniji pokazatelj. Naime, medijana predstavlja centralnu poziciju u nizu, te možemo reći da je medijana ona vrednost ispod koje se nalazi 50% opština iz našeg uzorka. Poseban značaj ove vrednosti je u tome što isključuje ekstremne vrednosti. Za razliku od srednje vrednosti koja uzima u obzir sve vrednosti uključujući i ekstremne, na

medijanu ove vrednosti nemaju uticaja, bilo da su one ekstremno niske ili visoke. S tim u vezi, potrebno je naglasiti da je u našoj analizi korišćena analiza prema medijani udela.

Na osnovu podataka možemo zaključiti da 25% lokalnih samouprava nije imalo planirano izdvajanje za omladinske politike 2017. godine, dok je taj procenat opao na 20% u planu budžeta za 2018. godinu. U nastavku je grafikon koji prikazuje kako su lokalne samouprave planirale da izdvoje sredstva za mlade u okviru budžetskog programa 1301 prema različitim rasponima.

Iz gore navedenog vidimo da 57.1% lokalnih samouprava uopšte ne planira da izdvaja za mlade ili planira da izdvoji manje od 2,45% budžetskog programa 1301 - Razvoj omladine i sporta.

Daljom analizom planova budžeta uzete su u obzir samo opštine koje izdvajaju sredstva za sprovođenje omladinske politike. Prema toj analizi, lokalne samouprave prosečno izdvajaju 3,9 % sredstava iz budžetskog programa 1301 – Razvoj omladine i sporta za programe i aktivnosti namenjene mladima, dok se 96,1% izdvaja za sport. Ukoliko se uzme medijana kao podatak, ona nam ukazuje da čak 50% opština izdvaja manje od 3.26% programa 1301 za sprovođenje omladinske politike. Podaci nedvosmisleno pokazuju da su sredstva, u okviru programa 1301 - Razvoj omladine i sporta, velikim delom namenjena za bavljenje sportom, te se i ulaganja u sport tumače kao ulaganja u mlade, dok su projekti koji se odnose samo i isključivo na mlade, bez sportskih sadržaja u okviru ovog budžetskog programa zastupljeni u veoma malom procentu. Kada se sredstva namenjena za sprovođenje omladinske politike uporede sa celokupnim budžetom lokalnih samouprava, podaci ukazuju da 50% lokalnih samouprava koje izdvajaju za mlade, planiraju izdvajanja za omladinsku politiku u procentu manjem od 0,14% celog budžeta.

Jedna opština je planirala da u 2017. godini za mlade izdvoji ukupno 10 hiljada dinara. Prema podacima iz završnih računa nitih 10 hiljada nije realizovala.

Kada je reč o analizi planova budžeta za 2018. Godinu, podaci ukazuju da je došlo do opadanja i da 50% lokalnih samouprava planira da izdvoji manje od 1.80% budžetskog programa 1301 za sprovođenje omladinske politike, što nedvosmisleno ukazuje na smanjenje udela mladih u budžetima lokalnih samouprava u 2018. godini u odnosu na 2017.¹¹ Jedan od razloga koji je mogao da dovede do ovako niskog izdvajanja za mlade, je i blago umanjeње od 1.7% celokupnog budžeta lokalnih samouprava za 2018. u odnosu na 2017. godinu.

**Samo opštine koje izdvajaju sredstva za mlade*

¹¹ Ovde treba uzeti u obzir da je iz ove analize izostalo 8 opština za koje su bili dostupni podaci za 2017. godinu i koje su imale viši udeo mladih u budžetu.

Međutim, kada se detaljnije analizira budžetskog programa 1301, odnosno sredstva koja su namenjena za finansiranje projekata i aktivnosti za mlade, uočeno je da opštine kada budžetiraju ta sredstva u najvećem broju slučajeva to čine kroz segment programa koja se zove „Sprovedenje omladinskih politika“. Budžetiranje na takav način ne omogućava da se jasno zaključi na koji način je planirano da se sredstva realizuju, odnosno koji programi, projekti i aktivnosti će biti finansijski podržani. Posebno nije moguće ustanoviti da li će sredstva biti potrošena putem javnog konkursa ili vankonkursnim putem.

Prilikom analize budžeta opštine Leskovac, ustanovljeno je da ova opština, kao primer dobre prakse, ima odluku koja tačno pokazuje na šta je planirano da se potroši stavka Sprovedenje omladinske politike - Odluka o rasporedu sredstava KzM 2017. Na osnovu te odluke, jasno se vidi na koje projekte i aktivnosti će biti usmerena sredstva namenjena sprovođenju omladinskih

Kada se dublje udje u analizu većina lokalnih samouprava je koristila klasifikaciju prema kojoj su sredstva za mlade budžetirana kroz program 1301 ili program 14. Međutim, dešavalo se da se u budžetima pod brojem 1301 pronađu i troškovi čiji opisi ne odgovaraju omladinskim politikama, kao što su „izgradnja *stalih* objekata – naše učesće, mostovi na starom jezeru, gasovod...“. Sve ovo je često otežavalo jasno razumevanje podataka, ne samo u smislu pretraživanja, već posebno u smislu sigurnosti, da li se radi o adekvatnom podatku koji je tražen.

Р.бр.	Назив капиталног пројекта	Програм	Програмска активност/ Пројекат	Конто 3. ниво	Конто 4. ниво	Извор	Реализовано закључно са 31.12.2015. године	2016 - план	2016 - процена реализације	201
80	Изградња осталих објеката - наше учешће, мостови на старом језеру, гасовод-поз.217.3-217.10	1301	0003	511	5114	1				2,15
81	Изградња осталих објеката - наше учешће, мостови на старом језеру, гасовод	1301	0003	511	5114	13		21,640,000	21,640,000	

Završni računi 2017

Kada govorimo o analizi završnih računa, potrebno je posebno naglasiti da sastavni deo završnog računa čini i izvršenje budžeta, jer upravo na osnovu toga imamo uvid na koji način su utrošena sredstva u okviru svakog programa budžeta lokalnih samouprava. Međutim, pojedine opštine su objavljivale završne račune bez izvršenja budžeta, što nije omogućavalo jasan uvid na koji način su utrošena sredstva prema budžetskim klasifikacijama. Kako bismo stekli uvid u podatke vezane za odvajanje za mlade iz završnih računa bilo je neophodno uključiti i izvršenja budžeta u kojima se jasno vidi potrošnja prema budžetskom programu 1301 – Razvoj omladine i sporta kao i udeo koji je odvojen za Sprovođenje omladinskih politika.

Analizom dostupnih podataka iz 16 opština ustanovljeno je da 37.5% lokalnih samouprava nije imalo ulaganje u mlade u okviru ovog budžetskog programa. Tokom daljeg istraživanja analizirane su samo opštine koju se uložile sredstva u Sprovođenje omladinske politike u okviru programa 1301. Prema tim nalazima možemo videti da se za mlade u 2017. godini zaista izdvojilo 4.34% od budžetskog programa 1301, što predstavlja 0.17% od ukupnog budžeta opština.

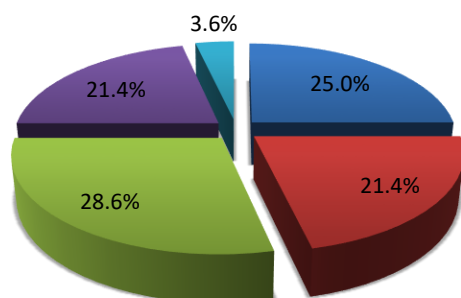
Uporednim pregledom vidimo da je 2017. godine planirano da se kroz različite projekte i kroz funkcionisanje Kancelarija za mlade, za omladinske politike usmeri 3.26% od ukupnog budžetskog programa 1301 namenjene razvoju omladine i sporta. Realizovano je 4.34% što znači da su se sve planirane aktivnosti i dogodile. Međutim, jedan od razloga, zbog kojih je došlo do odstupanja između planiranih i realizovanih sredstava za mlade u 2017. godini, jeste smanjeni uzorak opština kod kojih su bili dostupni podaci o završnim računima.

Analiza konkursne dokumentacije

Sprovođenje aktivnosti iz oblasti omladinskih politika moguće je sprovesti kroz direktnu podršku aktivnosti lokalnih samouprava (vankonkursno) ili kroz donacije udruženjima građana (putem javnih konkursa). Veoma je važno da se sredstva raspoređuju putem javnog konkursa udruženjima građana, jer je to jedan od mehanizama kojim se jačaju kapaciteti lokalnih organizacija kako bi one što kvalitetnije radile sa građanima dok se ujedno gradi partnerski odnos kako bi se doprinelo razvoju lokalne zajednice. Udruženja građana mogu bolje da artikulišu zahteve ciljnih grupa, u ovom slučaju mladih, a sa druge strane predstavljaju pouzdani mehanizam za implementaciju programa, odnosno značajan su most u komunikaciji između lokalnih samouprava i građana. Udruženja građana vrlo često su dosta fleksibilnija da kreiraju programe podrške određenim grupama u društvu, na osnovu njihove potrebe, ali isto tako omogućuju kreiranje raznih kanala kojima obezbeđuju da se građani uključe u proces donošenja odluka. U svetlu ovih razmišljanja, za istraživanje je bilo veoma značajno utvrditi na koji način su potrošena sredstva za sprovođenje omladinskih politika u okviru Završnih računa, da li su sredstva implementirana od strane samih lokalnih samouprava ili su konkursno usmeravana udruženjima građana. Odnosno bilo je od izuzetne važnosti ustanoviti koliko sredstava je izdvojeno za omladinske organizacije i organizacije za mlade. Zbog toga je traženo od opština da dostave i konkursnu dokumentaciju za implementaciju ovog budžetskog programa. Međutim, opštine koje su dostavljale podatke, mahom su dostavile planove budžeta i završni račun, dok je konkursna dokumentacija dostavljana sporadično. Kao što je većina sredstava usmerena na sam sport tako se i konkursna dokumentacija u velikoj meri odnosila na tu temu.

Usled nedostatka konkursne dokumentacije koja je bila tražena od lokalnih samouprava, sprovedena je dodatna online provera konkursa koji su se odnosili na sredstva u okviru budžetskog programa 1301 namenjena sprovođenju omladinskih politika. Kvalitativnom analizom dokumentacije zaključeno je da 21.4% lokalnih samouprava raspoređuje sredstva za Sprovođenje omladinske politike vankonkursno, najčešće kroz Usluge po ugovoru. Sa druge strane, 28.6% lokalnih samouprava, sredstva u okviru budžetskog programa 1301 namenjene za omladinske politke realizuje uglavnom putem javnih konkursa za uduženja građana. Takođe, jedna opština je sprovela aktivnosti do pola, pa je tako 50% sredstava implementirala vankonkursno, a 50% kroz konkurs.

Način realizacije sredstava za sprovođenje omladinskih politika

- Opštine koje ne izdvajaju sredstva za mlade
- Opštine koje realizuju sredstva većinom vankonkursno
- Opštine koje realizuju sredstva većinom konkursno
- Opštine kod kojih ne postoji podatak
- Opštine koje realizuju sredstva 50% konkursno & 50% vankonkursno

Analizirajući konkursnu dokumentaciju u većini slučajeva se radilo o konkursima u okviru kojih su dodeljena relativno mala sredstva. U zbiru, ako izuzmemo opštinu Novi Sad kao Omladinsku prestonicu Evrope, najviši iznos za koji je raspisan javni konkurs na nivou lokalne samouprave je bio 3,5 miliona dinara. Vrednost odobrenih pojedinačnih projekata je najčešće dosegala iznose od 50 do 100 hiljada dinara, što predstavlja izuzetno mali iznos za sprovođenje aktivnosti koje bi imale dalokosežni efekat za unapređivanje položaja mladih na lokalnu. U pojedinim opštinama je primećeno da iako je maksimalni iznos donacije po pojedinačnom projektu bio 500 000 din, nije odobren nijedan projekat u toj vrednosti, svi odobreni projekti su bili čak ispod 370 hiljada dinara. Ono što ohrabruje kada je reč o javnim konkursima, jeste da postoji nekoliko opština koje su prepoznale neformalne grupe, kao najčešći oblik udruživanja mladih u svojim javnim pozivima i omogućile da potražuju manja sredstva za projekte.

Jedan od jako pozitivnih primera u pojedinim opštinama je i formiranje zajedničke komisije za izbor projekata koji će biti finansirani. Komisija je sastoji od predstavnika lokalne uprave i nezavisnih eksperata, najčešće predstavnika organizacija civilnog društva.

Posmatrajući konkursnu dokumentaciju većina je pratila ciljeve lokalnih akcionih planova za mlade, što ujedno predstavlja i jasno usmeravanje aktivnosti koje su u skladu i sa Nacionalnom strategijom za mlade.

Pored toga, treba istaći da kod 21.4% opština nije bilo moguće naći nikakve podatke o konkursima, ni poziv za konkurs, kao ni odluku o dodeljivanju sredstava, te u tim opštinama nije bilo moguće utvrditi način realizacije projekata namenjenih sprovođenju omladinskih politika.

Zaključna razmatranja

Transparentnost

Prilikom pripreme i izvršenja budžeta moraju se poštovati principi efikasnosti, ekonomičnosti, efektivnosti, javnosti, potpunosti, tačnosti i jedinstvene budžetske klasifikacije.

- Zakon o Budžetskom sistemu -

Opštine su u obavezi da prilikom pripreme i izvršenja budžeta poštuju princip javnosti, što prvenstveno podrazumeva javno objavljivanje planova budžeta i završnih računa na sajtovima opština. Na ovaj način se u velikoj meri ispunjavaju kriterijumi propisani Zakonom o budžetskom sistemu, međutim, otvara se pitanje koliko ovi propisi istinski omogućavaju da budžeti budu jasni i čitljivi građanima, koji bi trebalo da budu konsultovani i aktivno uključeni u proces donošenja ovih dokumenata. Uzimajući u obzir dostupnost i razumljivost podataka na sajtovima opština, teško je zaključiti da su građani u prilici da učestvuju u kreiranju i kontroli budžeta lokalnih samouprava.

Ipak, ohrabruje podatak da je 85.3% lokalnih samouprava objavilo plan budžeta za 2017. godinu i time pokazalo spremnost da svoje budžete transparentno stave na uvid javnosti. Međutim, kada tome dodamo svega 23.5% lokalnih samouprava koje su objavile završne račune za 2017. godinu, možemo zaključiti da su opštine u većoj meri spremne da objavljuju planove budžeta za razliku od završnih računa. Da bi se obezbedio princip javnosti neophodno je da lokalne samouprave redovno objavljuju, odnosno ažuriraju dokumenta koja se odnose na plan budžeta i završni račun.

Podaci ukazuju na to da lokalne samouprave treba da ulože dodatne napore kako bi zaista osigurale dostupnost javnih dokumenata, tj. budžeta, svojim građanima. Prvenstveno, omogućiti laku pretragu svojih sajtova, na takav način da je jednostavno i lako doći do informacija i željenih dokumenata. Trenutno se informacije o budžetu objavljuju u različitim sekcijama na sajtu: dokumenta, odluke, vesti, službeni list i slično, dok je u ređim slučajevima jasno odvojena sekcija budžet gde se nalaze sve informacije vezane za budžet po godinama. Takođe, ne postoji standardizovana forma na koji način se objavljuju ova dokumenta, pa se vrlo često dešava da su budžeti (plan budžeta i završni račun) objavljeni u dokumentu službeni list/glasnik ili odluka skupštine, bez naznaka da sadrže informacije o budžetu. Kada je reč o objavljivanju završnih računa, posebno je potrebno istaći da je neophodno da se dokumentacija objavljuje potpuna, odnosno da uključuje i izvršenje budžeta. Jedino na takav način se zaista obezbeđuje princip javnosti jer se građanima daje mogućnost uvida u potrošena sredstva u okviru svakog pojedinačnog budžetskog programa.

Takođe, kako bi se osigurala transparentnost raspodele sredstava, posebno onih koja se dodeljuju putem javnih konkursa, neophodno je obezbediti dostupnost javnih poziva po godinama na sajtu opština, uključujući i odluke o dodeli sredstava. Trenutno, jako mali broj opština javno objavljuje i ažurira ove podatke.

Kako bi se mladi zainteresovali za probleme lokalne zajednice, značajno je da opštine imaju jasan sistem izveštavanja usmeren ka građanima, čime bi na jasan, precizan i veoma jednostavan način pokazali kako se troši novac građana koji je plasiran kroz budžet. Umesto toga postoji jedan vrlo raznolik sistem izveštavanja koji u najvećoj meri zadovoljava zakonsku formu, tačnije odredbu kojom se propisuje da budžeti moraju biti javni. Pri tom, način njihovog objavljivanja i predstavljanja kroz veoma kompleksna dokumenta u različitim formatima predstavlja otežavajuću okolnost u kojoj prosečan građanin veoma teško može da pronađe sve potrebne podatke. U skladu sa tim, potrebno je razviti jedan uniforman sistem izveštavanja koji bi obezbeđivao, sa jedne strane da podaci budu lako dostupni, dok bi sa druge strane trebalo da budu jasni i precizni, kako bi se bez dileme moglo pronaći na koji način su utrošena sredstva građana.

Mladi

„Suština aktivnog građanstva je kapacitet građana da uoče i adresiraju problem od javnog značaja, preuzimajući na taj način odgovornost za brigu o zajedničkim dobrima.“¹²

Kada govorimo o mladima i budžetu, često se koristi upravo izraz izdvajanje ili odvajanje za mlade umesto izraza ULAGANJE. Koliko se zaista ulaže u mlade u Srbiji, na lokalnom nivou, testirano je kroz analizu budžeta lokalnih samouprava koja je ukazala da se veoma mali procenat budžetskog programa 1301 – Razvoj omladine i sporta, alocira za programe i aktivnosti namenjene mladima, a koje u sebi ne sadrže sport, dok se ti procenti drastično smanjuju kada govorimo o udelu u celokupnim budžetima lokalnih samouprava.

Procenat planiranog ulaganja u sprovođenje omladinske politike u okviru budžetskog programa 1301 u okviru budžeta lokalnih samouprava je 3.26% ukoliko posmatramo samo opštine koje ulažu u omladinske politike, što je svega 0,14% celokupnog budžeta opštine. Takođe, treba istaći da čak 25% opština uopšte ne planira da izdvoji sredstva za sprovođenje omladinske politike. Uzevši ovo u obzir, udeo mladih u budžetima lokalnih samouprava je izuzetno mali i predstavlja nedovoljna sredstva, posebno za sprovođenje bilo kakvih promena na lokalnom nivou u okviru grupe mladih. Uglavnom se sredstva iz ovog programa usmeravaju na sportske organizacije i različite aktivnosti u vezi sa tim (preko 95%), što vodi ka zaključku da je strateško opredeljenje u stvari finansiranje sportskih aktivnosti pod parolom ulaganja u mlade. Iako ulaganje u sport predstavlja veoma važan segment života mladih osoba, kako bi bili fizički zdraviji i aktivniji, ipak je ulaganje u njihov društveni razvoj i odnos prema društvu nešto što ne utiče samo na njih već i na celokupno društvo, jer oni na taj način doprinose boljem i većem razvoju društva. Posebno, ako se uzme u obzir veliki broj problema sa kojima se mladi suočavaju, kao što su visoka stopa nezaposlenosti, velike migracije (kako ka većim gradskim centrima u Srbiji, tako i u inostranstvo), veliki procenat mladih koji nisu zaposleni, a nisu ni u sistemu obrazovanja (NEET stopa), utoliko je potrebno

¹² <https://ec.europa.eu/epale/hr/blog/aktivno-gradanstvo-i-vaznost-obrazovanja-gradana-active-citizenship>, 13.1.2018.

obezbediti veća ulaganja u poboljšanje položaja mladih. Sa druge strane, ulaganjem u programe za mlade, obezbeđuje se implementacija lokalnih akcionih planova ili lokalnih strategija za mlade, i na taj način se doprinosi punoj primeni Nacionalne strategije za mlade. Kada gledamo planove budžeta, vidimo da 25% opština ne izdvaja sredstva za realizaciju omladinske politike, međutim kada pogledam završne račune vidimo da je taj procenat značajno veći, čak 37.5% lokalnih samouprava nije opredelilo i realizovalo ulaganaj u programe za mlade koje ne sadrži sport. Što ukazuje i da ova mala sredstva koje se opredeli u značajnom procesu se i ne realizuju.

Pored toga, blizu 30% lokalnih samouprava većinu sredstava za mlade raspodeljuje putem javnih konkursa, čime su sredstva dodeljena omladinskim organizacijama ili organizacijama za mlade. Međutim, potrebno je povećati broj opština koje uglavnom raspodeljuju sredstva kroz konkurse. Značajno je napomenuti da je implementacija javnih konkursa bila u većini slučajeva takva da je odobreno više manjih projekata čija se vrednost kreće od 50 do 100 hiljada dinara po organizaciji. Malo je verovatno da ovako mala sredstva mogu biti iskorišćena za aktivnosti koje bi imale veći efekat. Iako je značajno da postoji opcija malih grantova kako bi se ojačale neformalne grupe i na taj način uticalo na dalje udruživanje mladih, veoma je značajno ostaviti i mogućnost dodeljivanja većih grantova. Samim tim, potrebno je jasno formulisati visinu granta koji će uticati na neki od ciljeva omladinskih politika.

PREPORUKE

Transparentnost

1. Uređivanje i ažuriranje veb-sajtova opština u skladu sa Zakonom o elektronskom dokumentu, elektronskim identifikacijama i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju i Uredbom o bližim uslovima za izradu i održavanje veb prezentacije organa.

Da bi se obezbedila transparentnost ali i podstakli građani na uključivanje u proces donošenja odluka neophodno je da na veb-sajtu budu jasno izdvojene sekcije:

- Budžet
- Informator o radu
- Konkursi (koji sadrže sve podatke po godinama: tekst konkursa, objavljen spisak odobrenih projekata, pitanja i odgovori)

2. Objavljivanje dokumentacije u mašinskom čitljivom formatu

Kako bi se obezbedila puna pristupačnost objavljenim dokumentima neophodno je da budu u mašinskom čitljivom formatu. Posebno se zahtev odnosi na Odluku o budžetu i Završnom računu, čime se obezbeđuje lako pretraživanje i korišćenje dokumentacije za sve građane opštine.

3. Objavljivanje i ažuriranje Informatora o radu u skladu sa Upustvom za izradu i objavljivanje informatora o radu

Neophodno je redovno objavljivanje i ažuriranje Informatora o radu koji sadrže sve relevantne informacije. Posebno bi trebalo obratiti pažnju na podatke koji se tiču potrošnje budžeta. Naime kada govorimo o budžetu, s jedne strane se posmatraju planirana sredstva u okviru dokumenta Odluka o budžetu kojim se predviđaju prihodi i rashodi svake opštine, dok je s druge strane značajnije posmatrati dokument koji se odnosi na izvršenje budžeta u kojem je prikazana realizovana potrošnja i prihodi. S tim u vezi, od izuzetne važnosti je da se informacije o realizovanim prihodima i rashodima objavljuju i ažuriraju redovno kako bi se pratila realna potrošnja i način trošenja sredstava po svakom programu u okviru budžeta. Ovim putem potrebno je naglasiti da je neophodno jasno nazvati dokumenta koja se tiču planiranih sredstava u budžetu i dokument koji se odnosi na način utrošenih sredstava i izvršenja budžeta kako bi se umanjila mogućnost pogrešnog tumačenja.

Kako bi se obezbedilo redovno objavljivanje i ažuriranje Informatora o radu preporučuje se da se dokumenti dostavljaju Povereniku za javne informacije, kao i da se pored na sajtu opština dokumenta objavljuju na zajedničkom portalu kako bi olakšalo proces pretraga. Zbog čega je potrebno unaprediti Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.

Mladi

1. Izdvojiti poseban program 1302 – Razvoj omladine

Podržati inicijativu Stalne konferencije gradova i opština da usklade postojeći programi na nacionalnom i na lokalnom nivou. Odnosno razdvojiti sport i omladinu formiranjem dva programa: 1301 – Razvoj sporta i 1302 – Razvoj omladine

Ovakva podela je već prihvaćena na nacionalnom nivou i čime bi se uskladila način realizacije ali i olakšalo praćenje izdvajanja sredstava za omladinu.

2. Preporuka lokalnim samoupravama da izdvajaju više sredstava za realizaciju omladinske politike, kao i da realizuju predviđena sredstva.

Ne postoji način da se opštine obavežu na veća izdvajanja. Međutim imajući u vidu značaj pitanja unapređivanje položaja mladih, kao i usklađivanje sa nacionalnim politikama gde je pitanja mladih jedno od prioritetnih, preporučujemo da Ministarstvo omladine i sporta pošalje preporuku opštinama u kojima postoje kancelarije za mlade da je preporučeno izdvajati minimum 5 % sredstva od programa 1301 za sprovođenje omladinske politike, koji ne uključuje sportke aktivnosti.

3. Objavljivanje javnih konkursa za organizacije civilnog društva na sajtu e-uprave i dostavljanje predloga programa finansiranja Kancelariji za saradnju sa civilnim društvom.

Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom objavljuje Godišnji kalendar konkursa koji uključuje sredstva koja su opredeljena za finansiranje civilnog društva od strane državnih organa, na nacionalnom nivou i na nivou pokrajine Vojvodine.

Godišnji kalendar konkursa je jedan od značajnih mehanizama koji bi unapredio transparentnost finansiranja organizacija civilnog društva. Stoga preporučujemo da se ovaj mehanizam uvede i za lokalnom nivou, odnosno da se prikupljaju podaci i na lokalnom nivou.

4. Preporuka lokalnim samoupravama koje imaju više od 70.000 stanovnika da obezbede i izdvajanja za projekata čija se vrednost veća od 100 hiljada dinara.

Imajući u vidu da je neophodno obezbediti okruženje za razvoj i jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva na lokalnom nivou, to prvenstveno podrazumeva dovoljna finansijska izdvajanja. Projektima čiji su iznosi ispod 100 hiljada dinara ne obezbeđuje se unapređenje rada omladinskih organizacija i samim tim kreiranje kvalitetnih programa podrške mladima. Preporuka Kancelarije za saradnju civilnog društva ka opštinama je ključna kako bi se unapredio položaj lokalnih organizacija.